

קהילת החוקרים: מסע של פיתוח מקצועי

דוד ברודי

הפרקטיקה הרפלקטיבית נחשבת אבן יסוד במהלכים הידועים של שיפור ההוראה של מורים מן המניין, ועל אחת כמה וכמה של מורי המורים. כאשר אנשי סגל ההוראה במכללה עוסקים במחקר על הפרקטיקה שלהם, הם עוסקים ברפלקציה מבוקרת ומועילה. תוצאות מחקרים כאלה מובילות לתובנות ולשיפור ההוראה. יתרה מזאת, המרצים המעזים לחקור את תחום ההוראה שלהם עצמם תורמים לפיתוח הפרופסיה של חינוך להוראה.

בשנת תשע"ט יזמה מכללת אפרתה מיזם לעידוד המחקר של הסגל במכללה והקימה מסגרת של קהילת חוקרים. המתווה נבנה על בסיס איתור מרצים המעוניינים להשתתף בקהילה זו. המרצים שהשתתפו במיזם עסקו בשנה הראשונה במחקר, ואת השנה השנייה ייחדו לכתיבת מאמר בעקבות המחקר. מעבר להחלטה הוולונטרית להצטרף לקהילת החוקרים התחייבו אנשי הצוות להשתתף במפגש חודשי במשך שנתיים ולהקדיש שלוש עד ארבע שעות שבועיות לקידום מחקריהם.

למיזם הצטרפו שבעה מרצים ומידענית מהספרייה, מקצתם בכוונה לחקור בשותפות עם עמית נוסף ואחרים בשאיפה לחקור לבד. זכיתי להוביל את היוזמה מתחילתה ועד סופה, ולשמחתי הצלחתי לבסס קהילה שעמדה בכל הקריטריונים של קהילה מקצועית לומדת. כמצופה, התגלה שיתוף פעולה מלא של המשתתפים, והוא בא לידי ביטוי בהשקעה שבועית, בהנעה גבוהה ללימוד ובפתיחות לשיתוף פעולה עם עמיתיהם בקהילה. נוצרה קבוצה הטרוגנית שהחברים בה העשירו זה את זה במסע המחקרי.

הובלתי תהליך זה במשך שנתיים, והחלטתי לנקוט פרדיגמה של מחקר איכותני, משום ששיטה זו התאימה למורכבות של נושאי המחקר שעניינו את החברים בקהילה. בשנה הראשונה התמקדו כל עמית או כל זוג עמיתים בשאלה שהעסיקה אותם מתוך הפרקטיקה היום-יומית שלהם. הם בנו מערך מחקר מפורט, קיבלו אישור מוועדת האתיקה של המכללה, אספו את הנתונים באמצעות ראיונות, קודדו את הנתונים והתחילו לארגן ולנתח אותם. בשנה השנייה למדנו יחדיו על כתיבת מאמר מדעי ועברנו יחד, צעד אחר צעד, את כל שלבי הכנת המאמר וכתיבתו עד סיומו והגשתו לשיפוט בכתב העת של המכללה. בהיעשותו בצוותא דרש תהליך זה עמידה בלוח זמנים נוקשה כדי לאפשר לחברים לקרוא את הטיוטות של חבריהם ולמשבן. תהליך זה פיתח כישורים רפלקטיביים

והבנה של עקרונות הכתיבה המדעית. כל מי שהתחיל את התהליך ועבד בעקיבות סיים את המאמר תוך שנתיים.

כדי ללמוד מחברי הקהילה על משמעות החוויה של ההשתתפות בה ביקשתי מהעמיתים לכתוב חיבור חופשי על ההווי של הקהילה בעבורם. חיבורים אלה חשפו מרכיבים רבים של תרומת התהליך ברמה מקצועית והעידו על תפקוד הקהילה, התואם למחקרים רבים בעניין. ניכרה התחושה שהם רכשו ארגז כלי מחקר עשיר ומקצועי. לדוגמה, אחת המשתתפות כתבה: "למדנו את עקרונות המחקר והכתיבה באופן מסודר ושיטתי, והשיח בקהילה אפשר העמקה". מרצה אחרת ראתה תועלת בתהליך לקראת המשך פעילויות המחקר: "רכשנו כלים להמשך מחקר וכתיבה בעתיד".

חלק מהחברים הבחינו בקשר ישיר בין השתתפותם בקהילה לבין הפיתוח המקצועי האישי. תובנה זו באה לידי ביטוי בהיגדים כגון זה: "השתלבות בקבוצת החוקרים תרמה לי רבות בהתפתחות המקצועית והאישית בתהליך. דרך הקבוצה למדתי שהשלבים שאני חווה, הלבטים, ואף התסכולים משותפים גם לעמיתיי למסע". חוקרת אחרת מצאה קשר מובהק בין הקהילה לפיתוח האישי: "במסגרת התהליך רכשתי שפה, כלים והבנה על מקומו של המחקר האיכותני כתהליך חיוני בפיתוח הידע הפדגוגי שלי כמרצה במכללה להכשרת מורים". שתי מרצות כתבו על "העצמה מקצועית" ו"[הוצאה] מן הכוח אל הפועל את היכולת לחקור". השתתפות בקהילה אפשרה לאחד העמיתים "[לפתוח] צוהר לעולם המחקר ואפשרה לי לדלג בין שני עולמות של פרקטיקה ותאוריה".

מעבר ללמידה מקצועית הגבירו התהליך של עריכת מחקר ומסגרת הקהילה את הסקרנות כלפי תופעה מסוימת בפרקטיקה ואת המוטיבציה לחקור אותה. אחת המשתתפות כתבה: "לראשונה חוויתי את האפשרות לפיתוח הסקרנות ולהבאתה לידי מעשה". חברתה כתבה על הסקרנות לגלות את האפשרות לפיתוח הסקרנות ולהבאתה לידי מעשה. תחושת סקרנות וסיפוק רב שעורר עבורי כל אחד מהשלבים, ששיאו בפיתוח הממצאים. המוטיבציה לחקור ולעמוד בלוח הזמנים באה לידי ביטוי בכמה היגדים: "לפני כל מפגש נדרשנו לקרוא חומר כהכנה למפגש. הרגשתי שאם אני לא מגיעה למפגש מוכנה, אני מפספסת, ולכן היה לי חשוב להיות בעניינים". עוד מרכיב במוטיבציה היה קשור למשוב שנתנו לכותבת המנחה ועמיתיה: "המשוב של דוד ושל הקבוצה חייב אותי להיות בתהליך מתמיד של דיוק ושיפור".

"מעטפת קהילת החוקרים אפשרה הפריה הדדית בין חבריה", כתבה אחת החברות, ואחרת הרחיבה על נושא ההדדיות: "הייתה הרגשה של אחווה בינינו, עזרה הדדית, תמיכה, שותפות בעשייה ובהתקדמות בתהליך, וכמובן גם דירבון בין חברי הקבוצה". כל מפגש נפתח בדיווחים על התקדמות המחקר אצל כל חוקר: "היה לי נעים וכיף להיפגש בכל פעם, לשמוע ולהתרשם משאר חברי הקבוצה על החוויה המשותפת. הרגשתי כמו קבוצת תמיכה רגשית וקבוצת שווים בתהליך". משוב העמיתים על קטעי המאמרים שכתבו עודד

רכישת יכולות נוספות: "היה חשוב מאוד לשמוע חוות דעת של חברי הקבוצה וגם לתת משוב לאחרים. דבר זה שיפר לי את היכולת הרפלקטיבית".

מחקרים בתחום הקהילה המקצועית הלומדת מצביעים על הפן החברתי של קהילת לומדים וטוענים שהשתתפות בקהילה שכזאת שוברת בדידות ומאפשרת עבודה נעימה במכללה. גם בקהילה זאת נמצאה הערכה של שייכות: "המפגש עם חוקרים נוספים העשיר את השיח והזמין לחשיבה בערוצים נוספים, ללמידת עמיתים וליצירת תחושת שייכות ומחויבות". אכן, היו השלכות חברתיות. במובן מסוים נפרצו הגבולות הבין-אישיים: "נוצרו בינינו קשרים ומפגשים אישיים גם מעבר למפגשי הקבוצה, וקיבלתי מענה לכל התייעצות ושותף בשמחה". לסיכום, קהילת החוקרים תמכה במחקרים ותרמה לפיתוח מקצועי של מרצים במכללה ולתחושת שייכות לקבוצה שחיזקה את תחושת השייכות למוסד כולו.

מחקרי קהילת החוקרים

ששת המאמרים שכתבו חברי קהילת החוקרים מעידים על תהליך התבוננות מקרוב במגוון תופעות בפרקטיקה של החוקרים. שאלות המחקר מגלות דחף שכלי ורגשי ללמוד ולהבין תופעות המטרידות את החוקרים בפרקטיקה היום-יומית. אפשר לזהות שתי תמות עיקריות במחקרים הללו: התמודדות עם הטמעת שינוי חינוכי והבנת ההווה של הלומד.

נבדקו שינויים חינוכיים מגוונים. **ורד ארביב ושרון קמינצקי**, מדריכות פדגוגיות, עם עמיתותיהן בסגל ההדרכה נדרשו לשלב בהוראה שלהן טכנולוגיה של טאבלטים, כדי שהסטודנטיות יאמצו את הטכנולוגיה בהוראה העתידית. על ידי ראיונות עם עמיתותיהן הן למדו להעריך את המורכבות של שינוי בהטמעת טכנולוגיה חדשה בהוראה ברמה של הכשרת סטודנטיות להוראה. המחקר מעיד על הצורך להבין תהליכי שינוי בכל מערכת חינוכית שהיא ולהקשיב היטב לאנשי השדה הנדרשים לשנות את דרכי ההוראה.

שינוי טכנולוגי אחר קשור לשימוש חוקרים אקדמאים באוניברסיטאות ובמכללות בתוכנות ניהול ידע. **נעמה קידר-לוי**, מידענית בספריית המכללה, מונתה להוביל תהליך של אימוץ השימוש בתוכנות אלה בקרב הסגל האקדמי במכללה. מחקרה בודק את עמדותיהם של חוקרים במגוון תחומים, והיא חושפת גם חסמים וגם גורמי עידוד באימוץ התוכנות בתהליך המחקר. ראיונות עם החוקרים אפשרו לקידר-לוי לחשוף את מחשבותיהם ורגשותיהם כלפי שימוש בתוכנות. מחקר זה פורץ דרך בתחום הטמעת תוכנות לניהול ידע, משום שמחקרים קודמים התמקדו בסוגיות לוגיסטיות וטכניות, ואילו מחקר זה מתמקד בעיקר בפן הרגשי.

מחקר אחר הקשור להטמעת שינוי ערכה **יהודית גרובר סולמן**, גם היא מרצה ומדריכה פדגוגית במכללה. מתוקף תפקידה כמובילת המעבר מהערכה מודדת להערכה

מעצבת בבתי הספר חקרה גרבר סולמן את עמדותיהן של מורות שהתבקשו לבצע את השינוי. ראיונות עם המורות חשפו את סוגיית המוטיבציה שלהן בשאלה אם להישאר בשיטת ההערכה המוכרת או לעבור לשיטה חדשה. המחקר פותח צוהר לעולמם הפנימי של מורים הנדרשים לשנות את שיטת הערכת התלמידים ומצביע על החשיבות של הקשבה לעולמות אלה.

שלושה מחקרים על ההווי של הלומד מביאים את נקודת המבט של התלמידה המתבגרת וגם של הסטודנטית להוראה. במחקרה על בוגרות המערכת של מסלול החינוך המיוחד וכניסה לשוק העבודה עקבה **מינה בן ברוך-אילוז**, שהייתה מדריכה פדגוגית במכללה, אחרי בוגרות ההכשרה שנים מספר לאחר שסיימו את לימודיהן. הראיונות של בן ברוך עם הבוגרות מגלים מסלולי העסקה לא צפויים מחד גיסא ואת הערכתן להכשרה שקיבלו בהשוואה לדרישות המעסיקים מאידך גיסא. מחקרה משמש אמצעי לבדיקת התועלת של ההכשרה הקיימת ומציע דרכים לשפרה.

מחקר נוסף הבדק את הלומדים ערכו **אילנית אברהם ואיתי גוהריאן**, מרצות ומדריכות פדגוגיות במכללה. מחקרן עוסק בתפיסת הסטודנטיות להוראה את מטרותיהן ואת מקומן בבית הספר שבו הן מתאמנות. המתודולוגיה שלהן שונה מזו של המחקרים האחרים: הן ניתחו את תוכן החיבורים שהסטודנטיות כתבו על מקומן של הסטודנטיות במוסדות האימון שלהן. הפרספקטיבה של הסטודנטיות מאירה את ההווי שלהן בעבודתן המעשית ואת התועלת שלה. החוקרות מסיקות מסקנות באשר להנחייתן ובאשר למבנה של העבודה המעשית, ותובנות אלו יכולות לשפר את ההכשרה שיפור מהותי.

עוד מחקר בדק את הניסיון של המשתתפות במרכז הלמידה במכללה - החונכות והחניכות. **אמיר שמש**, ראש המרכז, ראיין סטודנטיות מהמרכז - מלמדות ולומדות. דרך הפרספקטיבות שלהן הוא חשף תובנות חדשות על ארגון המרכז ועל ניהולו, ואף המליץ על שינויים העשויים להועיל בעתיד גם לחונכות וגם לחניכות.

ששת המחקרים הללו מתווים מסלול של פיתוח מקצועי הנשען על המחקר האמפירי. בכל מקרה ומקרה התבוננו החוקרים והחוקרות בפרקטיקה שלהם באופן מדעי ושיטתי, אספו נתונים רלוונטיים וניתחו את הממצאים בתבונה ובשיקול דעת מדעי ומקצועי. תוצאות הלמידה המתגלות במחקרים אלה תורמות לא רק להם כאנשי חינוך אלא גם משמשות לשדה של מדעי החינוך מעין זרקור על הכשרת מורים לעתיד.

כמוביל התהליך המרתק של קהילת החוקרים במכללת אפרתה אני מבקש להודות להנהלת המכללה על שיתוף הפעולה. תמיכה זו הובילה לעשייה אקדמית מבורכת: מחקרים ומאמרים פרי עטם של אנשי הסגל החוקרים, המוצגים כאן.